

NAPOMENA: ovo je rukopisna varijanta teksta, čija je redigirana varijanta izašla u *Filozofskom leksikonu*, Leksikografski zavod *Miroslav Krleža*, Zagreb, 1912.

filozofija filma. Filozofija se vezuje uz film na nekoliko različitih načina. **1.** Filozofi mogu uzeti film kao jedan od indikativnih predložaka za demonstraciju svojeg središnjeg učenja ili neke sastavne teze pa je to činio stanovit broj filozofa od početka dvadesetog stoljeća pa do danas (npr. H. Bergson, M. Merleau Ponty, W. Benjamin, P. Weiss, A. Danto, F. Jameson, R. Scruton, G. Deleuze, S. Žižek i dr.).

2. Filozofi umjetnosti, odnosno estetičari, dakle filozofi koji se sustavno posvećuju razmišljalačkim problemima koje postavlja sama umjetnost, mogu u svojem razmatranju postojećih umjetnosti uzeti i filmsku umjetnost posebno u razmatranje, bilo u razbistravanju nekih temeljnih problema filozofije umjetnosti (npr. problem reprezentacije; imaginacije; istinitosti i fikcionalnosti; intencionalnosti i ekspresivnosti; singularnosti i multipliciteta umjetničkog djela; metodološka pitanja interpretacije umjetničkih djela, pitanje vrijednosti i vrednovanja, i dr.), bilo posebnih filmskih problema (odnos filmske i drugih umjetnosti, odnosno filmske umjetnosti i neumjetnosti; problem “posebnosti” filma – svodivosti ili nesvodivosti na druge umjetnosti; status drugih umjetnosti – npr. književnosti, kazališne postave, glazbe... – kad su dijelom filmskog djela; osobiti oblici kognitivno-emotivnog doživljavanja koje se nalazi u raznim vrstama filmova; pitanje autorstva i ekipnog stvaralaštva i dr.).

Takvim i drugim filozofskim i estetičkim problemima pozabavili su se mnogi filozofi umjetnosti i estetičari (npr. S. Langer, R. Ingarden, G. Lukacs, Th. W. Adorno, A. Sesonske, F. E. Sparshott, K. L. Walton, P. Kivy i dr.), a neki među njima su se do te mjere posvetili filmu, pišući i posebne knjige o filmu a ne tek članke, da ih se može percipirati i kao specijalizirane *filozofe filma*, odnosno *filmske estetičare* (npr. G.

Cohen-Séat; É. Souriau, H. Agel, S. Cavel, N. Carroll, G. Currie, G. Wilson, Th. E. Wartenberg, B. Gaut i dr.).

3. Sami filmski teoretičari – koji su se počeli sustavnije javljati od dvadesetih godina 20. vijeka, u sklopu svojih razmišljanja o prirodi filma, često i sami dodiruju pitanja što su ključna za filozofiju umjetnosti i estetiku – o ontološkom statusu i

epistemološkom učinku filma, kriterijima i osobinama po kojima je film umjetnost – pa se i njihova razmatranja drže estetičkim, odnosno filozofski relevantnim (B.

Balázs, S. M. Ejzenštejn, R. Arnheim, A. Bazin, S. Kracauer, Ch. Metz, V. F. Perkins, D. Andrew, D. Bordwell, V. Sobchack, P. Adams Sitney, D. Stojanović, A. Peterlić, F. Casetti, C. Plantinga, E. Branigan i dr.).

4. Filozofskom problematiziranju filma često pridonose i pripadnici drugih

humanističkih disciplina koji uzmu i film izričito u razmatranje, a takve su reakcije često bile i najranije filozofsko-teorijski orijentirane reakcije na film (kao, primjerice, psiholozi: H. Münsterberg, H. Wallon, R. Zazzo, J. Carroll, V. Brooks, J. Anderson;

sociolozi: A. Hauser, A. Tudor, P. Sorlin; povjesničari umjetnosti: E. Panofski, E.

Faure; lingvisti, književni teoretičari i književnici: A. Malreaux, R. Jakobson, B.

Ejhenbaum, J. Mukarovski, I. Hergešić, R. Marinković, J. Agee, R. Barthes, P. P.

Pasolini, J. Lotman, U. Eco, S. Sontag, S. Chatman i dr.)

Kako su neki povijesni filozofski pravci imali veći utjecaj na filozofska razmišljanja o

filmu, artikulirali su se prema njima i odgovarajući, istovjetno imenovani, pravci u

filozofiji filma. Tako se je, primjerice, na tragu fenomenologije artikulirala, u novije vrijeme samoimenovano, *fenomenologija filma* (npr. nakon ranih radova M. Merleau-

Pontyja, R. Ingardena, u novije doba: A. Sesonske, V. Sobchack, , A. Casebier, D.

Andrew i dr.). Semiološki pokret u humanističkim disciplinama iz prve polovine

dvadesetog stoljeća dobio je i svoje filmsko-teorijsko i filmsko-filozofsko krilo od 1970-ih u *filmskoj semiologiji* (odnosno *semiotici filma*), u kasnijoj fazi povezan s psihoanalizom (R. Barthes, Ch. Metz, U. Eco, P. Wollen, J. Lotman, J. M. Peters, D. Stojanović, K. Silverman, T. De Laurentis, A. Kuhn, W. Buckland, D. Chandler i dr.). Potom, jaka i obnovljena struja psihoanalize, kao svojevrsne filozofije psihe i psihičkih vidova društvenosti, dobila je svoj ogranak u *psihoanalitičkoj teoriji filma*, programatski od druge polovice 1970-ih (Ch. Metz, J.-L., Baudry, R. Bellour, D. Dayan, L. Mulvey, E. A. Kaplan, A. Kuhn, S. Žižek, R. Allen i dr.). A psihoanalitički pristup dijelom se je preklapao s *marksističkom, kritičkom teorijom filma*, koja se prvo javila bilo kao komponenta ili kritika klasične teorije filma, psihologije i sociologije filma (L. Kulješov, B. Balazs, H. Powdermaker, P. Tyler i dr.), ali se također javlja u sklopu tradicije kritičke teorije (W. Benjamin, Th. Adorno, N. Burch, F. Jameson, S. Heath i dr.), a potom se blisko povezuje s psihanalizom, osobito u «teorijama aparature» (J.-L. Baudry, Ch. Metz, D. Dayan, J. Copjec, A.M Doane i dr.) te filmskim studijama u sklopu kulturalnih studija u devedesetim godinama i nadalje, također povezano s feminističkom teorijom (R. Dyer, P. Cook, J. Staiger, G. Turner i dr.). Kako se u novije vrijeme, od 1980-ih i nadalje, osobito među anglosaksonskim filozofima što pripadaju analitičkoj tradiciji, probudilo prošireno i sustavno zanimanje za film izlučila se i *analitička filozofija filma* kao prepoznatljiv i imenovan smjer (N. Carroll, G. Currie, J. Levinson, P. Livingston, B. Gaut, K. Thomson-Jones, A. Kania, D. Davis i dr.), a jedno je njezino krilo, kao i krilo filmskih teoretičara, pod utjecajem suvremenoga rasta kognitivne znanosti razvilo i *filmski kognitivizam* kao samoimenovanu filozofsku i filmsko-teorijsku struju (D. Bordwell, N. Carroll, G. Currie, C. Plantinga, J. Smith i dr.). A krajem dvadesetog i početkom dvadesetprvog vijeka zarazan utjecaj dvaju tomova francuskog filozofa G. Deleuzea (*Film 1 – slika-*

pokret; Film 2 – slika-vrijeme) proizveo je posebnu akademsku nasljedovalačku i izučavalačku struju, svojevrsnu *delezijansku filozofiju filma* (R. Bogue, D. Martin-Jones, P. Pisters, D. N. Rodowick, A. Powell, G. Flaxman i dr.)

Raznovrsnosti veza filozofije i filma pridonosi činjenica da se u prvom desetljeću dvijetisućite sustavnije uočava da se neki filmovi doživljavaju kao izrazito “misaoni”, “refleksivni”, odnosno da naglašenije tematiziraju neka očita filozofska pitanja pa se u sklopu filozofije izlučio poseban disciplinarni pristup filmu nazivan *film kao filozofija* (Th. E. Wartenberg, N. Carroll, P. Livingston, O. Pourriol i dr.), ili *filmozofija* (D. Frampton), popraćen valom populističkih knjiga posvećenih “filozofiji” ovog ili onog filma ili televizijske serije. S ovim je poimanjem filma kao mogućeg očitovanja filozofskog odnosa prema svijetu vezan i didaktički pokret u podučavanju filozofije koji nastoji studentima i široj publici približiti filozofske probleme i pojedine pravce filozofskog razmišljanja uzimajući filmove kao predloške za diskusiju i analizu, pa je za takva didaktička nastajanja ustaljen naziv *filozofija pomoću filma* (M. M. Litch, R. Fumerton, D. Jeske, B. Porter i dr.).

Iako film figurira u filozofskim razmatranjima već od zrelog nijemog perioda, a filozofskih je refleksija bilo od najranijih teorijskih rasprava o filmu, ipak *filozofija filma* kao samosvjesna, samoimenovana i nadovezano njegovana disciplina tek je nedavnom pojavom. Tek od kasnih 1980-ih počinje brzim rastom i širenjem (s ranom utjecajnom pojavom knjige *Viden svijet: refleksije o ontologiji filma*, 1971., S. Cavella; a potom, obilježavajuće, knjigama I. Jarviea *Filozofija filma: epistemologija, ontologija, estetika*, 1987., te N. Carrolla *Filozofski problemi klasične filmske teorije*: 1988.). Dijelom je to vezano uz široku obrazovnu prisutnost filma u raznim

sveučilišnim studijima, a dijelom uz činjenicu da su nove generacije filozofa odrasle uz film i podrazumijevanje da je riječ o važnoj i misaono intrigantnoj umjetnosti. Filozofska i filozofsko-estetička pitanja sustavno su prisutna u vodećim filozofskim i estetskim časopisima (npr. *Journal of Aesthetics and Art Criticism* i *British Journal of Aesthetics*), a u prvom desetljeću dvijetisućite javlja se sve više preglednih udžbenički zamišljenih uvoda u filozofiju filma, te reprezentativnih zbornika, kao i obaveznih odjeljaka posvećenih filmu u opće-estetičkim antologijama i kompendijima.

Lit.: ZBORNICI: Th. E. Wartenberg i C. Freeland: *Philosophy and Film*, 1995. - R. Allen i M. Smith (ur.): *Film Theory and Philosophy*, 1997. - Th. E. Wartenberg i A. Curran (ur.): *The Philosophy of Film: Introductory Text and Readings*, 2005. - N. Carroll i J. Choi (ur.): *Philosophy of Film and Motion Pictures*, 2006. - P. Livingston i C. Plantinga (ur.): *The Routledge Companion to Philosophy and Film*, 2009. –

UVODNI PROBLEMSKI PREGLEDI: N. Carroll: *The Philosophy of Motion Pictures*, 2008. – K. Thomson-Jones: *Aesthetics and Film*, 2008. - D. Shaw: *Film and Philosophy*, 2008. - B. Gaut: *A Philosophy of Cinematic Art*, 2010.